

Sürdürülebilir Toplumsal Kalkınmanın Mihenk Taşı: Çocuk Yoksulluğu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Cemre BOLGÜN^{1,*}, Abdullah IŞIK²

¹Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

² Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye

* cemrebolgun@gmail.com

ÖZET

Çocuk yoksulluğu geçmişten günümüze üzerinde sıklıkla durulan ancak bir türlü çözüme kavuşturulamayan sosyal, ekonomik, politik temelleri bulunan bir sorundur. Yoksulluk; çocukların gelecekte başta fizyolojik olmak üzere birçok sorunla karşılaşmalarına sebep olmakta, bu durum ise toplumun geleceğini doğrudan etkilemektedir. Yoksulluk, çocukların yapabilirliklerini ve toplumsal sürdürülebilirliği doğrudan etkilemektedir.

Bu çalışmanın amacı, çocuk yoksulluğuna ilişkin kamusal önlemler arasında yer alan sosyal koruma harcamalarının farklı ülkelerdeki rakamsal yansımalarını incelemek, sonuçları sürdürülebilirlik açısından tartışmaya açmaktır. Bu kapsamda Almanya, Fransa ve Türkiye’de yaşayan çocuklara ve ailelerine ilişkin sosyal koruma harcamaları yoksulluk ve gelir dağılımı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu doğrultuda, öncelikle ülkelerin nüfuslarına ilişkin istatistikler incelenecek, genel nüfusun yoksulluk oranı ve çocuk yoksulluk oranları ele alınacaktır. Son olarak GSYH ve Sosyal Koruma Harcamaları gözden geçirilecek, aile ve çocuğa yönelik sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payları değerlendirilecektir.

Elde edilen veriler ışığında, Almanya ve Fransa’da yeniden dağıtım sürecinin önemli düzeyde işlediği görülmektedir. Gün geçtikçe yaş alan bu ülkelerde piyasanın yarattığı yoksulluk düzeyi oldukça yüksek ve gelir dağılımları oldukça adaletsizdir. Bununla birlikte, vergiler ve transfer harcamaları aracılığıyla devletin piyasaya müdahalesi sonucu bu yoksulluk ve gelir adaletsizliği değerlerinin oldukça aşağılara çekildiği görülmektedir. Türkiye’de ise piyasanın yaratmış olduğu yoksulluk ve gelir adaletsizliği Almanya ve Fransa’ya oranla oldukça düşüktür. Bununla birlikte vergi ve transfer harcamaları mevcut yoksulluk ve adaletsizliği çok az etkilemektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de yeniden dağıtım sürecinin iyi işlemediği ve devlet müdahalesinin zayıf olduğu bir yapıdan söz etmek mümkündür. Buna ek olarak ekonomik büyüklüğü ve kişi başı milli geliri Fransa ve Almanya’nın çok daha altında olan Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının, özellikle de aile ve çocuklara yönelik sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payları oldukça düşük düzeydedir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde Türkiye’de Almanya ve Fransa’nın aksine piyasayı önceleyen ve müdahaleden çekinen bir yapının söz konusu olduğu, devletin gelir adaletsizliği ve yoksulluk gibi sosyal sorunlara minimum düzeyde müdahale ettiği, bu anlamda daha neo-liberal bir bakış açısının söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durumun toplumsal sürdürülebilirlik açısından çocuk yoksulluğu ile mücadelede Türkiye adına bir dezavantaj yarattığı söylenebilir. Çocuk yoksulluğunun önüne geçilebilmesi adına çocuklara yönelik sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının arttırılması, bu harcamaların yardım bağımlılığını ortadan kaldıracak biçimde planlanması ve hayata geçirilmesi kritik bir önem taşımaktadır

Anahtar Kelimeler: Çocuk Yoksulluğu, Sürdürülebilirlik, Sosyal Koruma Harcamaları.

The Cornerstone of Sustainable Community Development: A Comparative Analysis on Child Poverty

ABSTRACT

Child poverty is a problem which has social, economic and political basis. The issue is frequently emphasized but could not be transformed into a kind of solution. Poverty causes many problems for children to encounter in their future which directly affects the future of the society. Poverty has a direct impact on children's capabilities and social sustainability.

The aim of this study is to examine the numerical implications of social protection expenditures in different countries in terms of public measures on child poverty and to open the debate in terms of sustainability. In this context, social protection expenditures on children and their families living in Germany, France and Turkey will be addressed within the context of poverty and income distribution. Firstly, statistics of the countries' population and the general population's poverty rate will be examined and child poverty rates will be discussed. Finally, GDP and social protection expenditures will be examined and the share of social protection expenditures for family and child in GDP will be discussed.

In the light of the obtained data, it is seen that the redistribution process at a considerable level is operating in Germany and France. In these age-old countries, the level of poverty created by the market is quite high and income distributions are highly unfair. However, as a result of state intervention to the market economy through taxation and transfer expenditures, it is seen that these poverty and income injustice values are becoming quite inferior. On the other side, in Turkey, the poverty and income injustice that the market has created is very low compared to Germany and France. Tax and transfer expenditures, however, have little impact on existing poverty and injustice. Therefore, it is possible to mention a structure in Turkey where the redistribution process is not executed well and the state intervention is weak. In addition, the share of social protection expenditures in GDP in Turkey is quite low when compared to France and Germany, especially the social protection expenditures for families and children.

In this framework, it is seen that in Turkey, contrary to Germany and France, the state intervenes in income injustice and poverty to a minimum level and prioritizing the market economy with a more neo-liberal viewpoint. It can be said that this creates a disadvantage for Turkey in struggle with child poverty in the context of creating sustainable communities. In order to prevent child poverty, it is essential to increase the share of social protection expenditures for children in GDP, and it is crucial to plan and conduct these expenditures in a way which prioritize to remove aid dependency.

Key Words: Child Poverty, Sustainability, Social Protection Expenditures.

GİRİŞ

Kalkınmanın amacı insanların özgürce karar verebilmeleri için ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak seçeneklerini artırmaktır. Bu yaklaşım, güçlendirme, eşitlik, adalet, haklar, verimlilik gibi sürdürülebilirliğe dayalı kavramları bir araya getiren bütüncül bir bakış açısını içermektedir (Özmete, 2010, s. 80).

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında endüstrileşme sürecine paralel olarak kalkınma kavramı yalnızca ekonomik kalkınma olarak algılanmıştır. Avrupa'nın zengin bölgelerinde, Kuzey Amerika'da ve Japonya'da "ilerleme" ve "modernleşme" hedeflerini başarabilmek için ekonomik kalkınma öncelikli olarak düşünülmüş; eşitlik ve sosyal adalet konularına daha az önem verilmiştir (Özmete, 2010, s. 80). Öbür taraftan 20. yüzyılın ikinci

yarısında yaşanan gelişmeler, küreselleşme ve neo-liberalizmin tahribatı konunun toplumsal boyutunun da ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir.

Ekonomik ve toplumsal kalkınmayı bir araya getiren önemli konulardan biri yoksulluk olmuştur. Yoksulluk, başta gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm Dünya ülkelerini etkilemekte ve devlet yönetimlerini zorlayan sorunların başında gelmektedir. Dünya genelinde yaygın olarak görülen yoksulluk, geniş bir tabanı kapsamı, kamu yönetimini zorlayan toplumsal sorunların başında yer alması ve çok boyutlu bir sorun olması sebebiyle sistematik ve kapsamlı bir mücadele gerektirmektedir (Güneş, 2012, s. 152). Dolayısıyla yoksulluk konusunda kamu sorumluluğu önemli bir yer tutmaktadır.

Çocuk yoksulluğu bu bağlamda kritiktir. Çünkü yoksulluğun etkilerini en şiddetli yaşayan bireyler çocuklardır. Çocuk yoksulluğu, geçmişten günümüze üzerinde sıklıkla durulan ancak bir türlü çözüme kavuşturulamayan sosyal, ekonomik, politik temelleri bulunan bir sorundur. Yoksulluk; çocukların gelecekte başta fizyolojik olmak üzere birçok sorunla karşılaşmalarına sebep olmakta, bu durum ise toplumun geleceğini doğrudan etkilemektedir. Yoksulluk içinde yaşamak çocukların beslenme, hastalık ve kazalardan korunma, sağlıklı yaşama, büyüme ve gelişme açısından gerekli olanaklardan yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Yoksul aileler çocuklarına gelişimleri için yeterli olanağı veremedikleri gibi onları erken yaşta çalışmaya zorlamaktadırlar. Çocuklar ya okula hiç gidememekte ve/veya okuldan alınıp işe verilmektedirler (Konuk Şener & Ocakçı, 2014, s. 57). Bu durum, çocukların yapabilirliklerini ve toplumsal sürdürülebilirliği doğrudan etkilemekle birlikte daha sonraki yetişkinlik dönemlerinde yoksullukla karşılaşma olasılığını oldukça yükseltmektedir.

Yoksullukla ve özellikle çocuk yoksulluğuyla mücadele konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Burada, devletlerin sosyal politika yaklaşımları önemli bir çerçeve oluşturmaktadır. Esping-Andersen'in "liberal refah modeli (ABD, İngiltere)", "muhafazakâr veya Kıta Avrupa'sı refah modeli (Fransa, Almanya, Belçika)" ve "sosyal-demokratik veya İskandinav refah modeli (İsveç, Danimarka)" olmak üzere devlet-piyasa bağıni içerecek şekilde yaptığı sınıflandırma bu bağlamda bir temel teşkil eder (Özdemir, 2007, ss. 131-132). Buna Türkiye'nin de içinde yer alacağı Akdeniz tipi (ya da Güney Avrupa) refah modeli de eklenebilir.

Liberal modelde devletin güvenlik politikaları dışında sorumluluğu yok denecek kadar azdır. Muhafazakâr modelde devlet yardımı prensibine vurgu söz konusudur. Yeni istihdam olanakları yaratmak yerine çözüm, tazmin ve telafi edici politikalarda aranır. İskandinav modelinde ise refah gereksinimleri piyasadan bağımsızdır. Devletin yoğun sosyal haklar tanıdığı bu ülkelerde tam istihdam temel politikalar arasındadır. Güney Avrupa modelinde ise aile bağlarına vurgu vardır.

Türkiye'de yoksulluk, öteden beri toplumun hayırseverlik anlayışı üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu anlayışın bir gereği olarak devletin yoksulluğu önleme politikaları kısmi ve süresizdir. "Sosyal devlet" değil, "hayırsever" bir devlet anlayışından söz edilebilir (Güneş, 2012, s. 153). Bu noktada, Türkiye'de sosyal politikaların, bu bağlamda çocuk yoksulluğuna yönelik sosyal politikaların, genel anlamda neo-liberal ve muhafazakâr bir model oluşturduğu belirtilebilir.

Bu çalışmanın amacı, çocuk yoksulluğuna ilişkin kamusal önlemler arasında yer alan sosyal koruma harcamalarının farklı ülkelerdeki rakamsal yansımalarını incelemek, sonuçları sürdürülebilirlik açısından tartışmaya açmaktır. Bu kapsamda Almanya, Fransa ve Türkiye'de yaşayan çocuklara ve ailelerine ilişkin sosyal koruma harcamaları yoksulluk ve gelir dağılımı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu çerçevede, Esping-Andersen'in refah sınıflandırmasına göre, Muhafazakâr veya Kıta Avrupa Refah Modeli olarak ele alınan (Özdemir, 2007, s. 132) Almanya ve Fransa'ya ilişkin veriler bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin verilerle karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır. Bu çerçevede, çalışma kapsamında öncelikle ülkelerin nüfuslarına ilişkin istatistikler incelenecek, genel nüfusun yoksulluk oranı ve çocuk yoksulluk

oranları ele alınacaktır. Son olarak GSYH ve Sosyal Koruma Harcamaları gözden geçirilecek, aile ve çocuğa yönelik sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payları değerlendirilecektir.

BULGULAR

Nüfus İstatistikleri

Tablo 1. Ülkelerin 2013 Yılı Genel Nüfusu, Çocuk Nüfusu, Çocuk Nüfus Oranı

	Genel Nüfus	Çocuk Nüfusu	0-17 Yaş Nüfusun Genel Nüfusa Oranı
Türkiye	75 693 282	22 632 291	0,299
Fransa	61 949 000	13 876 576	0,224
Almanya	79 974 437	12 396 037	0,155

(OECD, 2013)

Tablo 1 verileri incelendiğinde Türkiye’de çocuk nüfusunun ve çocuk nüfus oranının Almanya ve Fransa’ya göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. 2013 yılında Türkiye’de nüfusun %30’unun 0-17 yaş arası bireylerden oluştuğu, Fransa’da bu oranın %22 ve Almanya’da ise %16 olduğu görülmektedir. Bu ülkelerdeki çocuk nüfusunun yanı sıra, bütün Dünya’da çocuk nüfusunun genel nüfus içindeki payı gün geçtikçe azalırken, yaşlanmanın ve yaşlı nüfusunun genel nüfus içerisindeki payının ise arttığı bilinmektedir (UN, 2015, s. 2). Özellikle gelişmiş ülkelerde tıp ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişmeler hem yaşam ömrünün uzamasına hem de yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki payının artmasına neden olmaktadır (Christensen, Doblhammer, Rau, & Vaupel, 2009). Sanayileşme, kentleşme, küreselleşme ve toplumsal yapıdaki diğer değişiklikler ise bu durumun toplumsal yansımalarını etkilemektedir.

Tablo 2. 2013 Yılı Hane Sayıları, Hane Başına Düşen Kişi ve Çocuk Sayıları

	Hane Sayısı	Hane Başına Düşen Kişi Sayısı	Hane Başına Düşen Çocuk Sayısı
Türkiye	21 379 696	3,54	1,06
Fransa	27 644 000	2,24	0,50
Almanya	40 209 857	1,99	0,31

OECD (2013) verilerinden faydalanılarak derlenmiştir.

Tablo 2’de yer alan ülkelerin hane sayılarına ilişkin rakamlar incelendiğinde Almanya ile yaklaşık nüfusları olmakla birlikte Türkiye’de hane sayısının Almanya’nın neredeyse yarısı kadar olduğu, bununla birlikte Fransa’dan yaklaşık 14 milyon daha fazla nüfusu olan Türkiye’de yaklaşık altı milyon daha az hane olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Almanya’da hane başına düşen kişi sayısı 1,99, Fransa’da 2,24 iken Türkiye’de bu oran 3,54 kadardır. Hane başına düşen çocuk sayısı incelendiğinde ise Türkiye’de 1,06, Fransa’da 0,50 ve Almanya’ya ise 0,31 olduğu görülmektedir. Değişen toplumsal ve ekonomik yapının etkilemiş olduğu aile algısı bu anlamda önem taşımaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan aile yapısındaki değişiklikler, tek ebeveynli ailelerin artması, çocuk sayılarında azalma gibi sebeplerin bu durumu etkilediği düşünülmektedir. Almanya ve Fransa’da daha belirgin bir biçim alan aile yapısındaki değişim ve nüfusa oranla hane sayısında ortaya çıkan artış Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de etkisini göstermeye başlamıştır (TUİK, 2016).

Genel Yoksulluk İstatistikleri

Genel yoksulluk istatistikleri başlığı altında öncelikle genel yoksulluk oranları ve çocuk yoksulluk oranları ele alınacak, sonrasında ülkelere göre gini katsayıları vergi ve transfer öncesi ve sonrası olarak ayrıca tartışılacaktır.

Tablo 3. 2013 Yılı Genel Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Oranları

	Yoksulluk Oranı (Yoksulluk Sınırı %50)		Çocuk Yoksulluğu Oranı (Vergi ve Transfer Sonrası)
	Vergi ve Transfer Öncesi	Vergi ve Transfer Sonrası	
Türkiye	0,195	0,172	0,253
Fransa	0,354	0,080	0,113
Almanya	0,328	0,091	0,098

(OECD, 2013)

Tablo 3 verilerinde yoksulluk oranları vergi ve transfer öncesi, vergi ve transfer sonrası olmak üzere iki sütunda ele alınmaktadır. Vergi ve transfer öncesi yoksulluk oranları ele alındığında Türkiye’de bu oranın Fransa ve Almanya’ya oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte vergi ve transfer harcamaları işleme dahil edildikten sonra söz konusu oranların tam tersi biçimde değiştiği görülmektedir. Son tahlilde Türkiye’de Fransa’nın iki katından fazla, Almanya’nın ise neredeyse iki katı kadar bir yoksulluk oranı ortaya çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Muhafazakar veya Kıta Avrupası olarak adlandırılan refah rejimlerinde devlet yardım prensibine vurgu yapar ve tam istihdam politikalarının yerine tazmin ve telafi edici politikalar tercih edilmektedir. Almanya ve Fransa’nın vergi ve transfer öncesi ve sonrası rakamlarında ortaya çıkan farklılığı bu durumla açıklamak mümkündür. Tablo 3’te yer alan vergi ve transfer harcamaları sonrası çocuk yoksulluk oranlarına da yoksulluk oranlarına benzer bir sonuç sunmaktadır. Türkiye’de neredeyse her dört çocuktan birinin yoksul olduğu, bu oranın Fransa’da %11 ve Almanya’da %10 civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 2013 Yılı Gini Katsayıları

	Gini Katsayıları	
	Vergi ve transfer öncesi	Vergi ve transfer sonrası
Türkiye	0,418	0,393
Fransa	0,504	0,294
Almanya	0,508	0,292

(OECD, 2013)

Tablo 4’te yer alan 2013 yılı gini katsayıları vergi ve transfer öncesi, vergi ve transfer sonrası olmak üzere iki sütunda ele alınmıştır. Tablo 3’te yer alan yoksulluk oranlarına benzer bir biçimde yeniden dağıtım süreci öncesinde Türkiye’de Fransa ve Almanya’ya oranla görece daha adil olan gelir dağılımının, vergi ve transfer harcamaları sonrasında daha adaletsiz bir biçim aldığı görülmektedir. Yeniden dağıtım süreci sonrası Fransa’da gini katsayısı 21 puan ve Almanya’da bu rakam 21,6 puan azalmış, Türkiye’de ise yalnızca 2,5 puanlık bir azalma ortaya çıkmıştır. Bu durum ise vergi ve transfer harcamalarının Türkiye’de yoksula öncelik tanımadığına dair bir diğer gösterge olarak ortaya çıkmaktadır.

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ve Sosyal Koruma Harcamalarına İlişkin İstatistikler

Tablo 5. Yıllara Göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla – Dolar

GSYH (Milyon Dolar)	Türkiye		Fransa		Almanya	
	GSYH	GSYH (Kişi Başı)	GSYH	GSYH (Kişi Başı)	GSYH	GSYH (Kişi Başı)
2000	799 683	12 446	2 069 077	33 990	2 963 466	36 380
2005	999 099	14 571	2 246 055	35 576	3 048 720	37 482
2010	1 168 956	16 012	2 333 922	35 920	3 241 595	40 376
2013	1 352 999	17 855	2 400 556	36 412	3 393 302	42 076

2010 Bazlı Cari Fiyatlar Üzerinden Hesaplanan OECD (2000 - 2013) rakamlarıdır.

Tablo 5 verilerinde ülkelerin yıllara göre GSYH miktarları verilmektedir. Bu veriler ışığında ülkelerin tamamında GSYH ve kişi başı GSYH rakamlarında yıllara göre bir artış görülmekle beraber, Türkiye'nin bütün yıllarda en düşük GSYH ve kişi başı GSYH rakamlarına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Yıllara Göre Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı

	Sosyal Koruma Harcamaların GSYH içindeki payı		
	Türkiye	Fransa	Almanya
2000	7.7	27.5	25.4
2005	10.3	28.7	26.3
2010	12.8	30.7	25.9
2013	13.4	31.5	24.8

(OECD, 2000 - 2013)

Yıllara göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki paylarının incelendiği Tablo 6'da Türkiye'de 2000 ile 2013 yılları arasındaki süreçte önemli sayılabilecek bir yükselme görülmekle beraber, Türkiye'de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının halen Fransa ve Almanya'ya oranla oldukça düşük olduğunu görülmektedir. Bu harcamaların yeterli büyüklüğe ulaşamamış olmasının vergi ve transfer harcamaları sonrası gelir uçurumunun azaltılamamasında da rolü olduğu düşünülmektedir.

Tablo 7. Aileye Yönelik Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payının Yıllara Göre Değişimi

	Aileye Yönelik Sosyal Koruma Harcamaların GSYH içindeki Payı		
	Türkiye	Fransa	Almanya
2000	0,2	2,0	2,9
2005	0,3	2,0	2,9
2010	0,3	2,2	2,9
2013	0,4	2,2	2,9

(OECD, 2000 - 2013)

Aileye ve Çocuklara Yönelik Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH içindeki paylarının incelendiği Tablo 7'de ise Tablo 6 verilerine benzer bir biçimde Türkiye'deki payların oldukça düşük olduğu bu kapsamda GSYH içindeki payının %1'i dahi bulmadığı görülmektedir. Bu kapsamda Fransa ve Almanya gibi ülkelerde bireylerin yoksulluğuna yönelik tedbirin doğrudan devlet tarafından alınması gibi bir önlem söz konusudur. Öbür taraftan Türkiye gibi Güney Akdeniz ülkelerinde bu sorumluluk bireyin geniş ailesine verilir ve ancak son noktada devlet yardımı ve müdahalesi söz konusudur.

TARTIŞMA

İncelenen veriler ışığında Muhafazakâr veya Kıta Avrupası modeli içerisinde gösterilen Almanya ve Fransa’da önemli sayılabilecek düzeyde bir yeniden dağıtım süreci işletildiği görülmektedir. Gün geçtikçe yaş alan bu ülkelerde piyasa dolayısıyla ortaya çıkan yoksulluk düzeyi oldukça yüksek ve gelir dağılımları oldukça adaletsiz olmakla birlikte; vergiler ve transfer harcamaları aracılığıyla devletin piyasaya müdahalesi sonucu bu yoksulluk ve gelir adaletsizliği değerlerinin oldukça aşağılara çekildiği görülmektedir. Örneğin Almanya’da vergi ve transfer harcamaları öncesi 0,328 olan yoksulluk oranı, bu harcamaların hesaplama dâhil edilmesiyle birlikte 0,091’e düşmektedir (Bakınız: Tablo 3). Benzer bir durum Gini katsayılarının verildiği tablo 4’te de görülmektedir. Yine bu ülkelerde GSYH’nin dörtte birlik bir bölümünden fazlasının sosyal koruma harcamalarına ayrıldığı, GSYH içindeki aile ve çocuklara yönelik sosyal koruma harcamalarının payının da görece yüksek olduğu görülmektedir. Yeniden dağıtımın üst düzeyde olduğu ve devlet yardımının önemli bir ağı temsil ettiği görülmektedir.

Türkiye’de ise piyasanın yaratmış olduğu yoksulluğun ve gelir adaletsizliğinin Almanya ve Fransa’ya oranla oldukça düşük olmasına rağmen vergi ve transfer harcamalarının hesaba katılmasının ardından mevcut yoksulluk ve adaletsizliğin çok az etkilendiği görülmektedir. Yeniden dağıtım sürecinin iyi işlemediği ve devlet müdahalesinin zayıf olduğu bir yapıdan söz edilebilmektedir. Buna ek olarak ekonomik büyüklüğü ve kişi başı milli geliri Fransa ve Almanya’ya göre oldukça kötü durumda olan Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının ve spesifik olarak aile ve çocuklara yönelik sosyal koruma harcamalarının da GSYH içindeki payları Fransa ve Almanya gibi ülkelere göre oldukça düşüktür.

İncelenen bulgular ışığında sosyal koruma harcamalarının yetersizliği görülmektedir. Bununla birlikte, harcamaların (özellikle sosyal yardımların) yetersiz denetim ve kontrol içermesi de üzerinde durulması gereken bir noktadır ve yoksulluk oranının azaltılması noktasında harcamaların etkisizliğinin nedenleri arasındadır. Çocuk yoksulluğuna dair önlemlerden olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın verdiği Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmetleri, verilen yardımların denetim ve kontrolden uzaklığına dair önemli bir örnek teşkil eder. Yardımın verilmesinin ardından takip/izleme süreçlerinin çeşitli sebeplerle sürdürül(e)mediği bakanlık raporlarında görülmektedir (Erdoğan, 2014, ss. 170-171). Dolayısıyla yardımların amacına ulaşamama nedenlerinin başında, verilen yardımların “amacına uygun kullanılıp kullanılmadığının takip edilmemesi, ailesi yanına döndürülen çocukların yeterince izlenememesi gelmekte, psiko-sosyal destek hizmetleriyle beraber sunulamayan maddi SED yardımları ailelerin yardım bağımlılığı geliştirmesine sebep olmaktadır.

Türkiye’de genel anlamda sosyal politikalar incelenirken; hak temelli – müracaat temelli (Klientalist) yardım konusunun ayrıca üzerinde durulmasında fayda görülmektedir. Sosyal yardımların hak olarak düzenlenmesi, keyfilikten çıkarılması ve yasal bir bütünlüğe kavuşturulması yerine, düzensiz, dağınık ve politik etkiye açık “hayırsever” sosyal politika araçları tercih edilmektedir (Çelik, 2010, s. 75). Bu süreçte ise Türkiye’de başta Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) olmak üzere yerel yönetimlerin, STK’ların ve gönüllü kuruluşların yardımları önem taşımaktadır.

Bu sonuçlar açısından bakıldığında, kimi yönleriyle olumlu sonuçlar doğurmakla beraber söz konusu yardımların önemli eksiklikler barındırdığı görülmektedir. Özellikle sistemli ve kapsamlı bir biçimde uygulanmayan takip ve izleme süreçleri ile yine sistemli ve kapsamlı bir biçimde yürütülmeyen sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin yarattığı sorunlar göze çarpmaktadır. Tam da bu noktada, izleme ve değerlendirmenin yanı sıra yardımların etkililiğinin güçlendirilmesi, ek hizmetlerle desteklenmesi ve kişinin kendi kendine yeterliliğinin sağlanması oldukça önemlidir.

Meselenin ikinci bir boyutu ise Türkiye’de adaletsiz vergilerin (KDV gibi gelir düzeyi ayırt edilmeksizin herkesten aynı oranda alınan vergiler) yaygınlığıdır. Adaletsiz vergi sistemi, yoksulun daha fazla yoksullaşmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak, sosyal koruma harcamalarının yetersizliği ve verilen yardımlar eşliğinde yardım bağımlılığından kurtaracak hizmetlerin sunul(a)maması yoksulluk sorununun kronik bir hal almasına sebep olmaktadır. Bu biçimde yoksulluğun yönetilebilmesi veya ortadan kaldırılabilmesi mümkün görülmemektedir.

Bütün bu çerçeve dikkate alındığında, Türkiye’de, Almanya ve Fransa’nın aksine daha çok piyasayı önceleyen ve müdahaleden çekinen bir yapının söz konusu olduğunu, devletin gelir adaletsizliği ve yoksulluk gibi sosyal sorunlara asgari düzeyde müdahale ettiği, bu anlamda daha liberal bir bakış açısının söz konusu olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Bu noktada yoksul ile varlıklı kesim arasındaki gelir uçurumunun oldukça yüksek, düşük gelirli grupların ekonomik büyümeden elde ettikleri payın oldukça az olması neo-liberal politikaların ülkedeki baskın rolünü en belirgin biçimde gözler önüne seren göstergelerdir. Ayrıca, emek-sermaye ilişkisi açısından, kamu hizmetlerinin olabildiğince özelleştirilmesi ve piyasalaştırılması, sendikaların zayıflatılması, işverenin çalışanlarına karşı korunmasını (bireysel iş ilişkilerinin güvencesizleştirilmesi) doğrudan ya da dolaylı olarak içeren yasal düzenlemeler ve hükümet programları gözden kaçmamalıdır.

Neo-liberaller açısından devletin rolünün sınırlandırılmasındaki temel amaç, devlet karşısında piyasanın güçlendirilmesidir. Neo-liberalizm, temel olarak piyasanın düzgün işlediği ve mümkün olduğu kadar toplumsal yaşamın bütün alanlarına yayılması gerektiği fikrine dayanmaktadır (Koçal, 2014, s. 239). Tam da bu noktada neo-liberal söylem ile muhafazakâr söylemin birbirine eklenildiği yeni bir alan ortaya çıkmaktadır. Ekonominin piyasalaşmasını destekleyen muhafazakâr söylem, neo-liberal politikaların yarattığı sosyo-ekonomik sorunların başta aile ve inanç temelli olmak üzere hayırseverlik kurumu aracılığıyla hafifletilmesini amaçlamaktadır. Çelik (2010, s. 65), Türkiye’de 2000’li yıllarda uygulanan politikaları iktisadi açıdan piyasacı, sosyal açıdan hayırsever-yardımsaver politikalar olarak açıklarken aslında bu durumun bir çelişki olarak görülmesinin aksine birbirini tamamlayıcı olduğunu belirtir. Bu noktada piyasa ekonomisinin ve neo-liberal politikaların ortaya çıkardığı tahribatın yardımsaverlik-hayırseverlik kurumlarıyla giderildiğini belirtir. Ayrıca bu yapı, kamunun yükünü azaltmakla kalmaz, toplumu hak temelli bir yapının ötesinde itaat temelli bir davranış kalıbına sürükler. Bu durum ise söz konusu politikaların (neo-liberal ve muhafazakâr politikaların) bir araya gelmesini yöneticiler açısından oldukça işlevli kılmaktadır. Küreselleşme ile sosyal refah devletinin tasfiye edilmesi sürecinin ortaya çıkardığı başta yoksulluk olmak üzere sosyo-ekonomik sorunlara değinen Koçal (2014, s. 237), hayırseverlik temelli sosyal yardımlaşma geleneği ve dinsel inanç temelli neo-liberal yaklaşımların burada mücadele aracı olarak kullanılmasına dikkat çeker. Böylelikle iki kuram bir arada daha işlevsel bir görünüm kazanır.

SONUÇ

Elde edilen veriler ışığında, Almanya ve Fransa’da yeniden dağıtım sürecinin önemli düzeyde işlediği görülmektedir. Gün geçtikçe yaş alan bu ülkelerde piyasanın yarattığı yoksulluk düzeyi oldukça yüksek ve gelir dağılımları oldukça adaletsizdir. Bununla birlikte, vergiler ve transfer harcamaları aracılığıyla devletin piyasaya müdahalesi sonucu bu yoksulluk ve gelir adaletsizliği değerlerinin oldukça aşağılara çekildiği görülmektedir. Türkiye’de ise piyasanın yaratmış olduğu yoksulluk ve gelir adaletsizliği Almanya ve Fransa’ya oranla oldukça düşüktür. Bununla birlikte vergi ve transfer harcamaları mevcut yoksulluk ve adaletsizliği çok az etkilemektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de yeniden dağıtım sürecinin iyi işlemediği ve devlet müdahalesinin zayıf olduğu bir yapıdan söz etmek mümkündür. Buna ek olarak ekonomik büyüklüğü ve kişi başı milli geliri Fransa ve Almanya’nın çok daha altında olan Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının, özellikle de aile ve çocuklara yönelik sosyal

koruma harcamalarının GSYH içindeki payları oldukça düşük düzeydedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Türkiye’de Almanya ve Fransa’nın aksine piyasayı önceleyen ve müdahaleden çekinen bir yapının söz konusu olduğu, devletin gelir adaletsizliği ve yoksulluk gibi sosyal sorunlara minimum düzeyde müdahale ettiği, bu anlamda daha neo-liberal bir bakış açısının söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durumun toplumsal sürdürülebilirlik açısından çocuk yoksulluğu ile mücadelede Türkiye adına bir dezavantaj yarattığı söylenebilir. Çocuk yoksulluğunun önüne geçilebilmesi adına çocuklara yönelik sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artırılması, bu harcamaların yardım bağımlılığını ortadan kaldıracak biçimde planlanması ve hayata geçirilmesi kritik bir önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, neo-liberal politikaların Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uzun vadede ciddi sosyo-ekonomik sorunları beraberinde getirdiğini belirtmek gerekir. Her ne kadar 2000’li yılların başında genişleyen küresel ekonomi Türkiye açısından da olumlu bir hava yaratmışsa da, 2008 sonrasında ortaya çıkan finans piyasasındaki daralma ülkede borçlanma ve ihracat kapasitesini olumsuz etkilemiş ve neo-liberal politikaların ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlar kendini göstermeye başlamıştır (Abacı, 2012, ss. 199-200). Tam da bu noktada ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunların telafisi amacıyla geleneksel / muhafazakâr politikalar şiddetini daha da arttırmaya başlamıştır. Ailenin rolü de bu noktada oldukça ön plana çıkarılmıştır. Yine de, yoksulluk gibi olabildiğince yaygınlaşmış kronik bir sorunla mücadelede ve bu sorunun çözümü açısından, kamunun meseleye sistemli ve kapsamlı müdahalesini gerekli görülmektedir.

İnsan olmadan kalkınmanın gerçekleşmeyeceği açıktır. Dolayısıyla toplumda insan kapitaline yatırım büyük önem taşımaktadır (Özmete & Özdemir, 2015, s. 128). Bu anlamda insan neslinin sürekliliğini sağlayan çocukların sağlık, eğitim gibi ihtiyaçları ise bu bağlamda oldukça kritik bir yer tutmaktadır. Yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk dolayısıyla kendini gerçekleştirme fırsatı bulamayan çocukların gelecekte kalkınma sürecine katkı sunmasını beklemek pek de gerçekçi olmayacaktır. Dolayısıyla çocuk yoksulluğunun önlenmesine yönelik sistemli ve kapsamlı önlemlerin alınması uzun vadede toplumsal kalkınma ve sürdürülebilirlik açısından kritik bir önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Abacı, B. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Neoliberal Politikaların Kalkınma Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çelik, A. (2010). Muhafazakar Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım - Yükümlülük Yerine Hayırseverlik. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42, 63-81.
- Christensen, K., Doblhammer, G., Rau, R., & Vaupel, J. (2009). Ageing populations: the challenges ahead. *Lancet*, 374(9696), 1196-1208.
- Erdoğan, M. (2014). *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi: Araştırma Sonuç Raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların bir kamu yönetimi politikası olarak sürdürülebilirliği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24, 149-184.
- Koçal, A. V. (2014). Bir Sosyal Politika ve Siyasal Meşruiyet Aracı Olarak 'Hayırseverlik' Türkiye’de Sivil Yardım Organizasyonlarının Politik Ekonomisi ve Siyasal İşlevi *Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu VI Bildirileri Kitabı* (Vol. 119, ss. 211-225). İstanbul: Petrol İş Yayını.
- Konuk Şener, D., & Ocakçı, A. F. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57-68.
- OECD. (2000 - 2013). Social Protection and Well-Being Statistics.
- OECD. (2013). Statistics: Income Distribution and Poverty by Country.

Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, 3(1), 1-10.
Academia Journal of Social Sciences, 2017, 3(1), 1-10.

- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özmete, E. (2010). Sosyal hizmette sürdürülebilir kalkınma anlayışı: Kavramsal analiz. *Aile ve Toplum Dergisi*, 11(6), 79-90.
- Özmete, E., & Özdemir, P. (2015). Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin analizi: Sosyal refah ve sosyal hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1), 111-130.
- TUIK. (2016). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi: Türkiye İstatistik Kurumu.
- UN. (2015). World Population Ageing 2015 *UN Department of Economic and Social Affairs Population Division*. New York.